



Mänskliga rättigheter i Chile 2012

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna och trendanalys

Sedan demokratis återinförande efter Pinochets diktatur har Chile gjort viktiga och stora framsteg i sin utveckling. En välmående ekonomi har inneburit att hundratusentals medborgare har lyfts ur fattigdom. Den nuvarande regeringen har uttryckt tydliga ambitioner om att vidta nationella åtgärder för att uppfylla landets åtaganden när det gäller mänskliga rättigheter. I två fall har nuvarande regering tagit över och säkrat finansieringen av viktiga institutioner som inrättats av tidigare regering. Detta gäller *Instituto Nacional de Derechos Humanos* (INDH) (det nationella institutet för de mänskliga rättigheterna, och *Museo de la Memoria* (minnesmuseet) – det senare till minne av militärdiktaturens offer.

Fyra områden inom mänskliga rättigheter är särskilt problematiska. Det första gäller socioekonomiska frågor, det vill säga ekonomisk jämlikhet och statens ansvar. Chile har visserligen haft en relativt stabil ekonomisk tillväxt och fattigdomen har under 30 år minskat från 40 till cirka 11 procent, men landet kan ändå betecknas som mycket ojämlikt och många chilenare lever under svåra förhållanden. Situationen har bland annat lett till att studenter inledde en massiv proteströrelse under 2011 med krav på omfattande förändringar i utbildningssystemet.

Det andra stora området, där Chile under lång tid har kritiserats men inte funnit tillfredsställande lösningar, gäller regeringens agerande och strategier med avseende på urfolken och deras rättigheter. Frågan är såväl internationellt som nationellt uppmärksammas och olika organisationer rapporterar samstämmigt att landets urfolk i många avseenden fortfarande är diskriminerade och marginaliserade. Polisbrutalitet och ojämlikhet inför lagen förekommer.

Det tredje området gäller Chiles rättssystem och dess tillämpning. Övervåld och misshandel från både polis och fängelsevakter är fortfarande ett problem, särskilt i förhållande till urfolken men även vid till exempel demonstrationer. Rapporter om misshandel och övergrepp i häkten och fängelser förekommer. Överbeläggningen i de chilenska fängelserna är dessutom mycket hög.

Det fjärde området gäller jämställdhet och barnens situation. Våld mot kvinnor och barn är fortfarande vanligt och sker oftast i hemmet. Den katolska kyrkan har varit föremål för omfattande rättsskandaler. Enskilda präster har inte fällts till ansvar för pedofili trots att skuld har konstaterats. Chile är dessutom såväl ursprungsland som transit- och destinationsland för människohandel. Kommersiell exploatering av barn förekommer, och omkring 800 barn lever på gatan.

Abort är kriminaliserat i chilensk lag, även i de fall då graviditeten innebär uppenbar fara för kvinnans liv. Samtidigt är Chile ett av de länder i världen där relativt sett flest aborter genomförs, och de illegala aborterna leder till såväl dödsfall som till att tiotusentals unga kvinnor skadas varje år.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Chile har ratificerat följande centrala konventioner:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)*, 1972, samt de fakultativa protokollen om enskild klagorätt, 1992, och avskaffandet av dödsstraffet, 2008.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)*, 1972.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (CERD)*, 1971.
- Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)*, 1989.

- Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)*, 1988 samt det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr, 2008.
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)*, 1990, samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter respektive om handel med barn och barnpornografi, 2003.
- Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *International Criminal Court (ICC)*, 2009.
- Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention of the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)*, 2008, samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt, 2008.
- Konventionen mot påtvingade försvinnanden, *Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance (CED)*, 2009.
- Konventionen angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees (CRSR)*, 1972, samt det tillhörande protokollet från 1966.
- *Den interamerikanska konventionen för mänskliga rättigheter*, 1990. Det fakultativa protokollet om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter har endast undertecknats medan protokollet om dödsstraffets avskaffande har ratificerats.

Chile har inte ratificerat följande konventioner eller protokoll:

- Tilläggsprotokollet till konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter om enskild klagorätt. Det undertecknades 2008 men har inte ratificerats.
- Tilläggsprotokollet till konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor om enskild klagorätt undertecknades 1999 men har inte ratificerats.

Chile rapporterar löpande till respektive kommitté, emellanåt med vissa fördröjningar. Sedan 2008 är landet medlem i FN:s råd för mänskliga rättigheter och har fått förlängt medlemskap till 2014. Chile var representant i FN:s tortyrkommitté 2011 och har nyligen fått förnyat mandat i FN:s kommitté för rättigheter för personer med funktionsnedsättning, vilket innebär att det nuvarande uppdraget förlängs till och med årsskiftet 2016–17.

Kritiken mot situationen i Chile har främst rört urfolken, de problem som uppstått till följd av diktaturen och abortfrågan. ILO:s konvention 169 om urfolk och stamfolk ratificerades redan 2008, men såväl organisationer för mänskliga rättigheter som representanter för urfolk ifrågasätter hur den chilenska staten hanterar de åtaganden ratificeringen innebär. Under 2011 genomfördes internationella påtryckningar angående amnestilagen i Chile. Budskapet var att människorättsförbrytare under diktaturen måste ställas inför rätta. I samband med FN:s råd för mänskliga rättigheters översyn av Chile under 2009 rekommenderades att landet bör avkriminalisera abort.

Medlemskap i OECD, flertalet åtaganden i FN och respekt för domslut av Interamerikanska domstolen kan ses som ett tecken på att Chile kan komma att ta tag i de frågor som återkommande lyfts fram av det internationella samfundet.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

I Chile förekommer inga av statsmakten sanktionerade politiska mord, utomrättsliga avrättningar eller ofrivilliga försvinnanden, vilket i stor utsträckning förekom under diktaturen (1973–1990). Amnestilagen, som skyddar förövare som begått brott under perioden 11 september 1973 till 10 mars 1978, har ännu inte avskaffats trots upprepade försök. Antiterroristlagen, som instiftades under diktaturen, har använts mot mapuche-folket i bland annat landkonflikter.

Uppgifter från *Gendarmería*, den chilenska motsvarigheten till Kriminalvården i Sverige, anger att nästan 100 000 personer var frihetsberövade under slutet av 2012. Drygt 84 000 av dessa är män. Cirka hälften av de frihetsberövade sitter i fängelse, medan andra hälften avtjänar hela eller delar av sitt straff i öppna anstalter eller med fotboja. Av de fängslade har nära 75 procent blivit dömda, medan resterande 25 procent är åtalade i väntan på dom.

Chile har den lägsta brottsstatistiken i Sydamerika kombinerat med det högsta antalet fängslade i relation till folkmängden. Allvarliga brister förekommer i landets häkten och fängelser. Detta framkom tydligt när en brand i ett av Santiagos fängelser krävde 81 människoliv och 14 personer allvarligt skadades under 2010. Händelsen ledde till debatt, och undersökningar visade att fängelserna generellt var mellan 60 och 200 procent överbelagda samtidigt

som alltför lite personal fanns på plats. Regeringen tillsatte en kommission som kom fram till att bland annat förseningar i nybyggnationer, långsamma rättsprocesser och hårdare straff utgjorde centrala delar av problematiken. Justitieministern tog initiativ till att frige så kallade lågriskfångar och utökade möjligheten till samhällstjänst i stället för fängelsestraff. Reformarbetet verkar dock gå mycket långsamt, och Diego Portalesuniversitetet fastslår att det år 2012 inte finns några tecken på att regeringen ens är i närheten av att uppfylla sina åtaganden.

Trots att det är strikt förbjudet enligt den chilenska konstitutionen förekommer rapporter om inhuman behandling av frihetsberövade personer – dels i form av övergrepp och misshandel av poliser och fängelsevakter i fängelser och häkten, dels mot personer som frihetsberövats med hänvisning till den nationella antiterroristlagen. Trots rapportering har endast ett fåtal anmälningar lett till fällande domar.

Människohandel förekommer i Chile, och landet är ursprungs-, transit- och destinationsland för såväl män och kvinnor som barn. Tvångsprostitution och tvångsarbete förekommer inom landet. Många offer är chilenska kvinnor och flickor som svarat på falska jobberbjudanden och därefter tvingas till prostitution. I en begränsad omfattning smugglas chilenska kvinnor och flickor till tvångsprostitution och tvångsarbete till närliggande länder, men även till Spanien. Kvinnor och flickor från främst Argentina, Bolivia, Peru, Colombia och Paraguay men även andra latinamerikanska länder, och Kina, lockas till Chile med falska jobberbjudanden. Därefter tvingas de till prostitution eller slaveri. När det gäller arbetskraftsrelaterad människohandel kommer offren främst från Bolivia, Peru, Colombia, Ecuador och Kina. Det finns uppgifter om att personer har tillfångatagits för att arbeta i den chilenska gruv- och jordbrukssektorn.

Chiles regering har ökat sina ansträngningar för att bekämpa människohandel. Samarbete har ingåtts med såväl grannländernas regeringar som Internationella organisationen för migration (IOM). På grund av brister i lagstiftningen gällande människohandel rapporterar företrädare för myndigheter om svårigheter med att beivra brott, framförallt avseende arbetskraftsrelaterad människohandel. Det finns också kritik mot regeringen från organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter. De menar att man måste stärka insatserna för att skydda offren och samtidigt öka allmänhetens medvetenhet om alla former av människohandel för att öka möjligheterna att upptäcka fler fall.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet avskaffades 2001 i Chile. Militärdomstolar kan dock utdöma dödsstraff mot militär personal i händelse av krig. En studiegrupp undersöker om dödsstraffet ska kunna omvandlas till 40 år i militärfängelse utan möjlighet till frigivning.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Godtyckliga frihetsberövanden sker inte längre i Chile. Tusentals människor är dock fortfarande försvunna sedan diktaturen, vilket påverkar samhällsklimatet negativt. Delar av befolkningen har förlorat någon, andra har deltagit i eller stött Pinochets administration på något sätt. Ytterligare delar av befolkningen anser sig ha varit omedvetna om diktaturens metoder. Detta komplicerar behandlingen av frågan och medför att utredningen av tidigare begångna brott försvåras.

Inga reserestriktioner förekommer. Medborgarna kan enkelt få pass genom ansökan hos civilregistret. Chilenska medborgare kan med sitt nationella identitetskort resa till flertalet länder i Latinamerika.

Media går frekvent ut med både namn och bild på personer som anklagats för brott, ofta redan innan en process inletts. I praktiken innebär detta att oskyldiga riskerar att stämplas som brottslingar innan en juridisk process hunnit inledas.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Domstolarna är självständiga i förhållande till den verkställande makten. Högsta domstolen består av 21 domare, vilka utnämns av presidenten och godkänns av senaten med två tredjedels majoritet. Domarna innehar sina poster tills de går i pension, vilket sker senast vid 75 års ålder. År 2001 utnämndes domstolens första kvinnliga ledamot. Ombudsmannainstitutioner existerar inte i Chile. Medborgarna har möjlighet att anmäla brott till polisen eller till domstolar via juristombud eller advokat. Under 2005 sänktes straffbarhetsåldern till att omfatta minderåriga mellan 14 och 17 år. Längsta anstaltsstraff för ungdomar under 16 år är fem år, jämfört med tio år för dem mellan 16 och 17 år.

Skilsmässor blev lagliga i Chile 2004. Under 2005 infördes sextio familjedomstolar med drygt 250 domare vilka bistås av specialister på familjeområdet. Domstolarna hanterar frågor som vårdnadstvister, skilsmässor, våld inom familjen och adaptioner. Systemet tar primärt sikte på förlikning mellan parterna vilket ofta innebär att ärendet inte behöver gå vidare till rättegång. Familjedomstolarna är kostnadsfria för medellösa.

Chile har kritiserats hårt för den så kallade antiterroristlagen som antogs av Pinochet 1984. Lagen har enbart använts i relation till mapuche-folket och har klassat illegala markockupationer och attacker mot multinationella företag som terrordåd. Lagen tillåter bland annat vittnesmål från anonyma vittnen och kvarhållning av personer åtalade under lagen på obestämd tid. År 2005 lyckades den Interamerikanska domstolen genom ett domslut i ett känt fall (*Palamarafallet*) få den chilenska staten att inleda en reformeringsprocess av lagstiftningen. Processen stod dock still fram till år 2010 då en grupp fängslade mapuche genomförde en uppmärksammas hungerstrejk. Det nya lagförslaget röstades i genom i sista stund i september 2010 och innebär att militärdomstolar inte längre kan döma civila. Militärdomstolarnas jurisdiktion avseende polisbrutalitet mot civila togs emellertid aldrig upp, vilket innebär att problematiken till viss del kvarstår. Interamerikanska domstolen genomför i dagsläget flera rättsutredningar där den chilenska staten är motpart till mapuche som dömts enligt antiterroristlagen.

7. Straffrihet

Amnestilagen har inte avskaffats trots upprepade försök under 1990-talet. Amnestilagen omfattar brott som har begåtts under tiden 11 september 1973 till 10 mars 1978. Interamerikanska domstolen ålade dock i en historisk dom 2006 den chilenska staten att återuppta och utreda ett fall som tidigare lagts ner, i enlighet med amnestilagen. Fallet rörde läraren och fackliga ledaren Luis Almonacid som greps och avrättades i september 1973. Domen anger att amnestilagen strider mot den amerikanska konventionen för mänskliga rättigheter, något den chilenska staten valde att acceptera och amnestilagen ses nu över. Domstolarnas, inklusive Chiles högsta domstols, tolkning av amnestilagen har lett till att den inte tillämpas i fall som rör ofrivilligt försvunna. Detta beror på att brottet anses fortgå så länge kvarlevorna inte påträffats. I samband med högsta domstolens behandling av en av anklagelserna mot den numera bortgångne exdiktatorn Pinochet utsträcktes dock tolkningen till att även omfatta mord, olagliga begravningar och illegal konspiration. Högsta domstolen har därtill tolkat amnestilagen så att den inte

kan tillämpas utan föregående utredning, där händelseförloppet och skuldfrågan ska klarläggas. Denna tolkning kan få avgörande betydelse i de många pågående processerna och kan möjligen leda till att nedlagda ärenden återupptas.

Fortfarande saknas personer efter diktaturen. Den officiella dödssiffran för politiskt motiverade, ofrivilliga försvinnanden är 3 195. Enligt inrikesministeriet är en av svårigheterna i strävan efter rättvisa att det, i de flesta fall, inte har varit möjligt att fastställa det exakta händelseförlopp som ledde till försvinnandet. Likaså är det problematiskt att avgöra hur offren har avlidit.

Det chilenska inrikesministeriet har ett särskilt program för mänskliga rättigheter. Programmet ska bidra till att lösa de brott som begicks under diktaturen men också till att främja de mänskliga rättigheterna. Programmet bistår särskilt i hanteringen av de fall då företrädare för staten misstänks eller åtalas för inblandning i försvinnanden, tortyr och olagliga avrättningar som begicks under militärdiktaturen 1973 till 1990. Närmare 500 tidigare statliga tjänstemän är föremål för rättslig utredning, varav drygt 170 har åtalats på flera punkter. 257 tjänstemän har dömts, varav 47 på flera punkter. Bland de tjänstemän som har utretts och dömts fanns bland annat 45 generaler eller amiraler, 17 brigadgeneraler och 72 överstar. Det kan tilläggas att ett antal domar även har avkunnats mot högt rankade tjänstemän från militärregimens nationella säkerhetstjänst.

8. Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Pressfrihet råder och utbudet av dagstidningar, tidskrifter, Tv- och radiokanaler är stort. Ägandet är i stort koncentrerat till två koncerner, *El Mercurio* och *Copesa*, som innehar 90 procent av tidningsmarknaden. All massmedia finansieras genom reklam och avgifter. Inget statsstöd utgår och den enda statligt ägda tidningen lades ner av regeringen 2012. Flera försök att starta alternativa dagstidningar har under de senaste tjugo åren misslyckats på grund av brist på annonsering från de stora företagen.

Tv-nätet är gammalt men ska digitaliseras. Internet finns tillgängligt i de större städerna, men har ännu inte bred täckning på landsbygden. Detta påverkar bland andra urfolken, vilka i stor utsträckning lever på landsbygden.

I allmänhet åtnjuter chilensare möjligheten att uttrycka sig fritt, och journalister löper ingen egentlig risk att bli förföljda.

9. Mötes- och föreningsfrihet

Rätten att ansluta sig till föreningar, liksom till politiska eller fackliga organisationer är fastslagen i konstitutionen sedan 1980. Det finns dock uppgifter om att tillämpningen av konstitutionen brister. Polisen kritiserar för hård hantering av demonstranter och polisbrutalitet lyfts frekvent upp som ett av de allvarigare problemen staten har att hantera. Bland annat skingrades systematiskt alla grupper som var större än fem personer under studentprotesternas mest aktiva period oavsett om sammankomsterna var fredliga eller inte.

Fackföreningar har enligt lagstiftningen inte rätt att teckna kollektivavtal. Lagstiftningen reglerar förhållandena på arbetsplatserna, vilket resulterat i att facklig verksamhet främst bedrivs lokalt på respektive arbetsplats. Det beräknas finnas över 20 000 fackföreningar i landet men endast omkring 13 procent av de anställda är anslutna till någon av dessa. De främsta orsakerna till detta rapporteras vara en kombination av att fackens möjligheter till att påverka situationen på arbetsplatsen begränsas av lagstiftningen och att lokala förhandlingar ofta leder till kollektiva lösningar som sällan passar merparten av de anställda.

10. Religions- och övertygelsefrihet

Staten och den katolska kyrkan är officiellt separerade, och en lag från 1999 förbjuder religiös diskriminering. I skolans religionsundervisning dominerar katolicismens lära. Generellt sett respekteras religionsfrihet, även om viss kritik uppkommit angående urfolkens rättigheter, bland annat deras rätt att fira traditionella helgdagar. Enligt en undersökning genomförd av USA:s statskontor för demokrati, mänskliga rättigheter och arbete rapporterades att det judiska samfundet utsattes för 168 fall av antisemitism under 2009.

Den katolska kyrkan har generellt mycket starkt stöd och är en viktig politisk aktör i det chilenska samhället. Under diktaturen var kyrkan inledningsvis en förespråkare av regimen, men blev efterhand en stark motståndare till diktaturens brott mot de mänskliga rättigheterna. Det allmänna förtroendet för katolska kyrkan har försvagats till följd av rapporter om att präster begått sexuella övergrepp.

11. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Chiles politiska system är fortfarande märkt av Pinochets tid vid makten och därmed i behov av reformer. Trots att de konservativa krafterna inte sällan har motarbetat ändringar har ett reformarbete inletts; bland annat erbjöd 2012 års kommunalval en reform som innebär att röstregistrering numera sker automatiskt.

I huvudsak har partierna organiserat sig i två läger: center-vänsterkoalitionen *La Concertación* som innehaft regeringsmakten sedan demokratis återinförande och fram till 2010, samt center-högeralliansen *La Alianza* som 2010 tog över makten för första gången. I partiutbudet finns varierande ideologiska föreställningar där bland annat kristdemokrater, socialister, kommunister och Pinochetanhängare är representerade. Presidenten väljs på fyra år och får inte bli omvald direkt men kan ställa upp som kandidat en mandatperiod senare. Sedan 2005 kan presidenten avskeda landets högsta militära chefer, och det tidigare militärkontrollerade Nationella säkerhetsrådet har degraderats från att inneha samma maktposition som presidenten till att endast verka som ett rådgivande organ till presidenten.

Nationalkongressen (parlamentet) lagstiftar genom sina två kamrar, och författningsdomstolen kontrollerar att nya lagar inte står i strid med författningen. Senaten består av 38 folkvalda senatorer som innehar sitt ämbete under åtta år. Deputeradekammaren består av 120 ledamöter och har som huvudsyfte att, tillsammans med senaten, arbeta fram ny lagstiftning. Vidare är deputeradekammaren den instans som granskar regeringen och kan rikta konstitutionella anklagelser mot sittande president, regeringsministrar, domstolsledamöter, rättsväsen, officerare inom de väpnade styrkorna samt guvernörer. Deputeradekammaren är första instans där budgetlagar och skattelagstiftning samt lagstiftning kring anställning diskuteras. I kommunalpolitiken väljs borgmästare vart fjärde år och dessa kan sitta utan tidsbegränsning så länge de har folkets stöd.

Opinionsundersökningar visar att allmänhetens förtroende är betydligt större för polis och militär än för parlament, politiska partier och politiker. Det låga valdeltagandet vid kommunalvalet oktober 2012, då endast cirka 40 procent röstade, tolkas av vissa som brist på politiskt intresse och av andra som en tydlig protest mot ett system som inte motsvarar folkets förväntningar.

Urfolken är svagt representerade inom det politiska systemet. Mapuches har dock vunnit en del borgmästarposter och har lokalt inflytande i små kommuner i södra Chile.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

12. Rätten till arbete och relaterade frågor

Chile har ratificerat samtliga av ILO:s åtta centrala konventioner om mänskliga rättigheter. Arbetstagare har rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar utan förhandstillstånd. Lagen tillåter fackföreningar att bedriva sin verksamhet utan statlig inblandning. Strejkrätten är dock mycket begränsad genom statlig reglering. Bland annat kan företag ersätta strejkande arbetare under pågående konflikt. Personal inom polis och militär får inte organisera sig kollektivt, och offentligt anställda har inte strejkrätt även om strejker inom dessa yrkesgrupper förekommer.

Arbetslösheten är jämförelsevis låg. Under 2012 uppgick andelen arbetslösa till i genomsnitt omkring sex procent. Antalet förvärvsarbetande kvinnor ökar men är på låg nivå. Endast 44,4 procent av kvinnorna hade en anställning enligt senaste mätningen 2010. Den enskilt största sysselsättningen för kvinnor är hushållsarbete. Arbetspassen är ofta mycket långa (i snitt 72 timmar per vecka) och vanligen tjänstgör hushållsarbetare sex dagar i veckan. En proposition om reglering av hushållsarbetsares arbetstider har lagts fram, men mycket arbete kvarstår. ILO-konventionen 189 om hushållsarbetsares rättigheter har ännu inte skrivits under.

Lönen för en okvalificerad arbetare är låg: 2012 fastslogs minimilönen till 193 000 CLP per månad, vilket motsvarar cirka 400 US-dollar. Noteras bör att Chile under de två senaste decennierna lyckats lyfta hundratusentals invånare ur fattigdom, men trots detta är landet fortfarande mycket ojämlikt: de rikaste 20 procenten innehar 55,8 procent av Chiles inkomster medan de 20 fattigaste procenten endast har 3,6 procent av landets totala inkomster.

Uppmärksamheten kring de gruvarbetare som i oktober 2010 räddades efter att ha suttit instängda i 69 dygn har bidragit till en debatt kring gruvarbetarnas arbetsvillkor. En relativt stor andel av arbetskraften saknar giltiga anställningskontrakt, och människohandel med män avser i stor utsträckning arbetskraft till gruvorna. Det är även vanligt att olika yrkesgrupper, särskilt

tjänstemän, arbetar på konsultbasis och mer eller mindre saknar arbetsrättsligt skydd.

Vuxenprostitution är lagligt i Chile men bordellverksamhet är olagligt.

13. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

I Chile har förebyggande hälsovård prioriterats och barnadödligheten är bland den lägsta i Latinamerika (6 per 1 000 invånare under 2010). Den största utmaningen för det chilenska hälso- och sjukvårdssystemet har varit de skillnader som fortfarande finns mellan olika befolkningsgrupper i fråga om tillgång till hälso- och sjukvård av god kvalitet.

Chiles blandade sjukvårdssystem innebär att både privata och offentliga aktörer finns på marknaden. Cirka hälften av landets vårdverksamhet drivs av staten, medan återstoden drivs av vinstdrivande institutioner. Allmän sjukvård tillgodoses genom lokala vårdcentraler medan specialistvård endast finns att tillgå i de större städerna. Under 2005 godkändes en sjukvårdsreform: den så kallade *Plan Auge*, som syftade till att tillgodose behoven av fri statlig sjukvård vid svåra sjukdomar för fattigare medborgare. Inledningsvis omfattade sjukvårdsgarantin 40 sjukdomar, men siffran har utökats under årens lopp. Likväl förblir tillgången till sjukvård mycket ojämlig mellan olika befolkningsgrupper.

För de bemedlade finns en modern privat sjukvård som saknar motsvarighet på den statliga sidan. Under 2010 genomförde den chilenska staten en undersökning tillsammans med Världsbanken där de stora kvalitetsskillnaderna påpekades och det framkom att över 650 000 personer väntade på vård inom det statliga systemet. *Isapres*, Chiles organisation för privata sjukvårdsförsäkringar, hade 2012 sitt hittills mest lönsamma år sedan grundandet 1981. Detta orsakade en ny debatt om den privata sjukvårdssektorn, bland annat regeringen riktade kritik mot att försäkringsbolagen tjänade pengar på bekostnad av sjukvårdssystemets kvalitet.

14. Rätten till utbildning

Utbildningen i Chile bedrivs i form av förskola upp till fem års ålder, obligatorisk grundskola mellan sex och 13 år, obligatoriskt gymnasium mellan 14 och 17 år och universitet från 18 år och uppåt. Skolväsendet i Chile är väl utbyggt men kvaliteten på undervisningen är mycket ojämn och generellt låg.

Stora skillnader finns mellan inkomstgrupper när det gäller deltagande i förskoleverksamhet och universitet. De kommunala skolorna och de statligt subventionerade privatskolorna svarar för cirka 32 respektive 60 procent av utbildningen i landet.

Enligt FN:s *Human Development Index* är 98,6 procent av chilensarna läs- och skrivkunniga.

Efter studentprotesterna som inleddes under 2006 på grund av skillnaderna i utbildningskvalitet för rika och fattiga i Chile, har regeringen försökt möta kritiken framför allt genom förslag på finansiering. Ett paket med åtgärder som syftade till att säkerställa tillgång och kvalitet på undervisningen i landet lades fram, och åtgärder genomfördes för att höja läraryrkets status och ersättningar. Trots denna satsning förbättrades inte situationen och nya studentprotester drog igång under 2011. Under 2012 lades en skattereform fram med syfte att på sikt skapa budgetutrymme för att stärka utbildningssektorn. Regeringen avser dock i dagsläget inte att tillgodose studentrörelsens krav på kostnadsfri utbildning.

15. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

I UNDP:s *Human Development Report* för 2012 ligger Chile på plats 40 av 187. Medellivslängden i Chile har ökat till nästan 80 år. BNP per capita uppgår till 18 352 US-dollar (enligt prognos oktober 2012), mätt efter köpkraft.

Inkomstfördelningen är fortsatt mycket ojämn, såväl mellan könen som mellan olika befolkningsgrupper. Drygt elva procent av chilensarna, nästan två miljoner människor, betecknas som fattiga och nästan hälften är barn. Andelen fattiga i befolkningen har dock minskat sett ur ett längre tidsperspektiv och Chile har uppfyllt det av FN uppsatta millenniemålet om att halvera antalet fattiga som lever på under en dollar om dagen före år 2015. En viss inkomstutjämning har också skett även om denna tendens är svag.

SÄRSKILDA KOMMENTARER AVSEENDE GRUPPER SOM OFTA RISKERAR DISKRIMINERING RÖRANDE DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

16. Kvinnors åtnjutande av mänskliga rättigheter

Chile har ratificerat FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor. Enligt konstitutionen är alla chilensare att betrakta

som jämställda och lika inför lagen. Samtidigt anger artikel 1749 i den chilenska civillagstiftningen, vilken instiftades 1855 och därmed är en av de äldsta i hela Latinamerika, att det är mannen som är familjens överhuvud och ansvarig för familjens välfärd.

Enligt statistik från *World Economic Forums Global Competitiveness Index* rankas Chile på plats 104 av 144 länder när det gäller kvinnors medverkan i det inkomstbringande arbetslivet. De chilenska kvinnorna utgör omkring 40 procent (44,4 procent 2010) på arbetsmarknaden och lönediskrimineringen är utbredd. Skillnaden mellan mäns och kvinnors inkomster är störst bland högutbildade. Brist på adekvat barnomsorg utgör ett hinder för kvinnor på arbetsmarknaden. Enligt en frivilligbaserad undersökning som gjordes av den chilenska statistiska centralbyrån under 2009 svarade chilenska kvinnor att de i snitt arbetade sju timmar om dagen med sysslor i hemmet, inklusive att ta hand om barn och äldre släktingar. Motsvarande siffra för män uppgavs vara knappt tre timmar.

I december 2009 trädde en ny lag om lika lön för lika arbete i kraft. Den nya arbetsrättsliga lagstiftningen har medfört förbättringar för yrkesarbetande och nytutexaminerade samt ett förbud mot uppsägning av gravida kvinnor. Ett extra bidrag till kvinnor som fött barn infördes 2009.

Kvinnors deltagande i det offentliga livet har ökat något under det senaste decenniet. I dag innehar kvinnor drygt tjugo procent av de ledande offentliga tjänsterna. När det gäller de ledande politiska posterna i landet har dock andelen kvinnor minskat. 6 av 22 ministrar är kvinnor i regeringen efter det senaste valet 2010. I förra presidenten Michelle Bachelets regering var nära hälften av ministrarna och drygt 12 procent av kongressledamöterna kvinnor. Efter valet 2010 är 17 av 120 ledamöter kvinnor i deputeradekammaren och 5 av de 38 ledamöterna i senaten kvinnor.

Chile har ratificerat den interamerikanska konventionen om att förebygga, bestraffa och eliminera våld mot kvinnor. Våld inom familjen är dock fortfarande vanligt förekommande, mot såväl kvinnor som barn. Kvinnoministeriet *SERNAM* har till uppgift att förebygga detta och ger även stöd till kvinnor som drabbats. En särskild avdelning inom den uniformerade polisen, *Carabineros*, ägnar sig åt familjerelaterade problem och har drivit nationella kampanjer mot familjevåld. Under 2009 inledde åklagarmyndigheten förundersökningar i cirka 115 000 fall med anledning av våld inom familjen. Under året dog 56 kvinnor till följd av våld i hemmet,

vilket kan jämföras med 59 registrerade dödsfall under 2008. I december 2010 infördes en ny lag som syftar till att förebygga våld mot kvinnor. Bland annat utökades straffskalan för alla former av våld i hemmet.

Flera fall av diskriminering i domslut har uppmärksammats i och med att Interamerikanska domstolen utrett ärenden på nytt. Ett av dessa är ett fall i samhället Alto Hospicio, vilket omnämns som det värsta massmordet i Chiles närhistoria (2001). Förövaren hann brutalt våldta och mörda 14 unga flickor innan en överlevare lyckades avslöja honom. Inga polisinsatser hade genomförts då polisen, utan att undersöka omständigheterna, utgick ifrån att de fattiga flickorna hade försvunnit frivilligt.

Abort är förbjudet enligt chilensk lag, även i de fall graviditeten innebär fara för kvinnans liv. Katolska kyrkan har drivit en hård linje för att behålla det absoluta abortförbudet i sin nuvarande form. Regeringen gör dock uppskattningen att cirka 120 000 aborter genomförs i landet per år, medan nationella och internationella icke-statliga organisationer anger att antalet snarare är cirka 160 000. Detta skulle innebära att Chile är ett av de länder i världen med flest aborter per capita. Tusentals kvinnor skadas varje år till följd av illegala aborter. Då abort är olagligt rapporteras ytterst få av alla abortrelaterade skador vid offentliga och privata sjukhus i Chile till myndigheterna.

Tonårsgraviditeter är ett utbrett problem i det chilenska samhället och drygt 16 procent av alla födselar sker av mödrar under 20 år. Under president Bachelets mandatperiod förekom diskussioner om att reformera abortlagen men inget skedde. Den nuvarande regeringen har inte visat några tecken på att vilja avskaffa lagen men har uppmuntrat användningen av preventivmedel. Under 2007 blev ”dagen efter-pillret” godkänt för försäljning utan recept vilket orsakade en stark reaktion från kyrkan och abortmotståndare. Vissa kommuner vägrade att dela ut pillret till apoteken och vissa apotekskedjor ville inte sälja det. Samtidigt har stödet för terapeutisk abort, vid våldtäkt och om kvinnans liv är i fara eller i de fall fostret har allvarliga sjukdomar, visat sig vara anmärkningsvärt utbrett i anonyma undersökningar (mellan 60 och 80 procent). Sedan 2009 finns en informationstelefon man kan ringa för att få hjälp och rådgivning vid oönskad graviditet.

SERNAM släppte under 2011 en jämställdhetsplan som kommer att löpa fram till 2020 med målsättningen att kvinnor och män ska ha samma

förutsättningar. Såväl jämlikhet inom familjen som inom samhällslivet står uttryckt i formuleringarna.

17. Barnets rättigheter

I mitten av 1990-talet antog regeringen en handlingsplan för att förbättra barnets situation och möjligheter till utveckling. En lag som trädde i kraft 1999 jämställer alla barn i folkbokförings- och arvshänseende. Innan dess, sedan 1855, skiljde man mellan barn födda inom äktenskapet (äkta barn) eller utanför äktenskapet (oäkta barn). En miljon chilenaar har därefter tagit ut nya födelsebevis från civilregistret. Av de omkring två miljoner chilenaar som lever i fattigdom är nära hälften barn. Enligt chilensk lag får barn under 14 år inte arbeta och för ungdomar mellan 14 och 18 år krävs i normalfallet förälders tillstånd. Åldern för rekrytering till militärtjänst i Chile är 18 år.

Det finns ingen tillförlitlig statistik över antalet gatubarn i Chile, men en undersökning som den statliga barnomsorgsstyrelsen SENAME lät göra under 2012 visade att cirka 800 barn lever största delen av sitt liv på gatan.

Våld mot barn är ett utbrett problem. Regeringens första nationella undersökning av bestraffningar och våld i hemmet genomfördes mellan 2006 till 2008. Resultatet visade att 72 procent av barnen någon gång hade utsatts för någon form av våld, inklusive psykisk misshandel. En rapport från 2012 visar inte på någon förbättring utan siffrorna ligger kvar på samma nivå som tidigare.

SENAME och polisen samarbetar med skolor och frivilligorganisationer för att identifiera barn som löper risker i missbruksmiljöer. I övrigt erbjuds rådgivning och sociala tjänster för misshandlade barn och särskilda familjeterapier.

I den chilenska strafflagen anges 18 år som minimiålder för legalt samtycke till sex. Lagstiftningen förbjuder sexuellt utnyttjande av minderåriga och ogiltigförklarar dessutom preskription för åtal i sådana mål. Enligt SENAME:s uppskattning fanns cirka 1 300 sexuellt exploaterade barn i Chile 2012. Under 2009 utredde den chilenska åklagarmyndigheten 333 fall av kommersiell sexuell exploatering av barn, jämfört med 347 fall under 2008. SENAME bistod drygt 1 000 offer för ungdomsvåld och kommersiell sexuell exploatering under 2009, jämfört med drygt 1 200 fall under 2008. Därtill

arrangerar SENAME särskilda stödprogram för barn i högrisksituationer och för de som blivit sexuellt utnyttjade.

18. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Chiles urfolk uppgår till ungefär en miljon människor och består till största delen av gruppen mapuche. En lag från 1993 reglerar urfolkens rättigheter och omfattar bland annat möjlighet till tvåspråkig undervisning. Samma år inrättades en statlig myndighet för att bevaka urfolkens intressen (CONADI, den nationella kommissionen för urfolkens utveckling). Mellan 1994 och 2008 har staten återlämnat 50 000 hektar mark, vilket staten bedömer ha kommit cirka 22 000 familjer till godo.

Chile röstade även för FN:s konvention om urfolk i september 2007 och år 2008 ratificerade landet ILO:s konvention 169 om urfolk och stamfolk. Från flera håll kritiserar dock den chilenska statens sätt att svara upp mot dessa åtaganden. Kritik riktas också mot regeringens sätt att uppfylla sina åtaganden när det gäller urfolkens konstitutionella rättigheter inklusive politiska, kulturella och territoriella anspråk.

Mapuche-folket genomför starka protestaktioner. En av de händelser som fick mest uppmärksamhet var protesterna mot myndigheternas tillämpning av antiterroristlagen och de militära domstolarnas utövande av jurisdiktionen under 2010. Händelsen kulminerade i en två månader lång hungerstrejk av mapuche i södra Chile, vilken regeringen lyckades lösa i sista stund. Händelsen blev startskottet för en offentlig diskussion om urfolkens situation och hungerstrejk har därefter använts vid flera tillfällen. Bland annat ockuperades Unicefs kontor i Santiago i augusti 2012 efter att polis skjutit mot mapuche-barn. FN:s särskilde rapportör, James Anaya, besökte Chile under 2009 och kritiserade då landets tillämpning av antiterroristlagen. Rapportören ansåg att lagstiftningen knappast kan tillämpas för brott och i sammanhang som är relaterade till civila protester, särskilt inte då protesterna rör historiskt betingande anspråk på mark.

I oktober 2012 beskrev regeringen Piñera hur man med en omfattande plan ville lösa segregationen och problemen mellan urfolken och övriga befolkningen genom bland annat lagändringar, utbildning och integration. Vidare planerar regeringen att stifta en lag om en mekanism för samråd enligt

ILO-konventionen 169 samt att inrätta ett urfolksparlament, *Consejo de los Pueblos*.

Även representanter för urfolken på Påskön (Rapa Nui) har ansett sig vara fortsatt politiskt och kulturellt diskriminerade samt marginaliserade av de centrala myndigheterna och en del manifestationer har genomförts under 2010. Regeringen har besvarat kritiken genom att ge ökade medel till ön.

19. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Det finns inga lagar som kriminaliserar sexuell läggning i Chile. Organisationer för hbt-personer drivs aktivt utan hinder, men enligt de frivilligorganisationer som arbetar med hbt-personers mänskliga rättigheter anmäls drygt sextio diskrimineringsfall årligen. Ett större mörkertal bedöms även föreligga, då framförallt diskriminering av homosexuella på arbetsplatser sällan anmäls.

I juni 2012 deltog 80 000 personer i den årliga Gay Pridefestivalen i Santiago, vilket kan jämföras mot de 2 000 personer som deltog 2010. En tragisk händelse föregick 2012 års firande då Daniel Zamundio, en 24-årig homosexuell man, misshandlades så svårt att han slutligen avled i mars. Hatbrottet ledde till att en lag mot diskriminering, som varit vilande sedan 2005, slutligen antogs. Den 17 juni 2012 röstade Chile för en FN-resolution avseende brott mot mänskliga rättigheter baserat på sexuell läggning och könsidentitet. Det finns ingenting som tyder på en förändring när det gäller homosexuellas rätt att ingå äktenskap.

Ytterligare ett uppmärksammat rättsfall rör Karen Atalas som 2005 i en vårdnadstvist fråntogs vårdnaden av sina tre barn på grund av att hon flyttade ihop med en kvinnlig partner. Chilenska staten dömde till hennes exmans fördel med hänvisning till att hennes sexuella läggning och den nya partnern skulle vålla barnen psykisk skada, göra dem förvirrade i sina könsroller, isolerade och diskriminerade. Atala drev frågan i Interamerikanska domstolen och vann slutligen målet i mars 2012.

20. Flyktingars rättigheter

I mars 2010 infördes en ny nationell lag till skydd för flyktingar. Enligt UNHCR fanns det knappt 1 600 flyktingar och cirka 500 asylsökanden i Chile 2010. Flyktingstatus prövas av inrikesministeriet i samråd med UNHCR (som

representeras av katolska kyrkans avdelning för socialt arbete, *Vicaría para Pastoral Social*).

21. Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Enligt Nationella stiftelsen för personer med funktionsnedsättning (FNL) lever över 2,5 miljoner chilensare med någon form av funktionsnedsättning. I februari 2009 trädde en lag i kraft som fastställde normer om lika möjligheter för och social inkludering av personer med funktionsnedsättning, men redan 1994 inrättades en statlig, nationell myndighet för funktionsnedsatta. I kongressen finns ett särskilt utskott som ansvarar för frågor som rör personer med funktionsnedsättning. Fortfarande hålls personer med funktionsnedsättning ofta i sina hem eller på institutioner och integreras inte i samhället i någon större utsträckning. Av de totalt 2,5 miljoner personer med funktionsnedsättning avslutar drygt 42 procent aldrig grundutbildningen och av de dryga 1,6 miljoner i arbetsför ålder har endast en procent av dessa ett arbete i den formella sektorn. Nio procent arbetar inom den informella sektorn, medan resterande 90 procent inte deltar i arbetsmarknaden.

ÖVRIGT

22. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

I Chile finns ett flertal oberoende organisationer för de mänskliga rättigheterna. Den viktigaste är det nationella institutet för mänskliga rättigheter, INDH, som inrättades 2010 och som får statligt stöd för sin verksamhet. Andra organisationer är *FASIC* (de kristna kyrkornas stiftelse för social hjälp), *Comisión Chilena de Derechos Humanos* (chilenska kommissionen för mänskliga rättigheter) samt *Agrupación de Familiares de Detenidos Desaparecidos* (anhörigföreningen för ofrivilligt försvunna). *Vicaría de la Solidaridad* är en del av den katolska kyrkans avdelning för socialt arbete, som hade en särskilt viktig roll under diktaturåren.

23. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

UNHCHR, UNICEF, UNHCR, UNESCO och ILO har regionalkontor och egen programverksamhet i Chile medan ECLAC har sitt huvudsäte i Santiago med hela Latinamerika och Karibien som arbetsområde. EU har en stor delegation i huvudstaden och för regelbunden dialog med Chile om mänskliga rättigheter.

Tillsammans med *Corporación Harald Edelstam* och EU-delegationen har Sveriges ambassad i Chile arrangerat ett seminarium om mänskliga rättigheter för att hedra Raoul Wallenberg med anledning av 100-årsdagen för hans födelse. Tillsammans med UNHCHR och Israels ambassad anordnades också en ceremoni för Wallenberg i FN:s lokaler. Ambassaden har i olika sammanhang deltagit i evenemang vid det så kallade Minnesmuseet (*Museo de la Memoria*) och Villa Grimaldi (ett tortyrcenter under diktaturen som idag är ett museum).